

ПРОФІЛАКТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ У СТРУКТУРІ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ МЕТОДИКИ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ СТАТЕВОЇ СВОБОДИ ТА СТАТЕВОЇ НЕДОТОРКАНОСТІ ДІТЕЙ

PREVENTIVE ACTIVITIES IN THE STRUCTURE OF FORENSIC METHODS OF INVESTIGATION OF CRIMINAL OFFENSES AGAINST SEXUAL FREEDOM AND SEXUAL INTEGRITY OF CHILDREN

Нікітіна-Дудікова Г.Ю., к.ю.н.,
доцент кафедри криміналістики та судової медицини
Національна академія внутрішніх справ

Стаття присвячена вивченню профілактичної діяльності у структурі криміналістичної методики розслідування кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості дітей. У роботі звернена увага на відмінність криміналістичної профілактики від профілактики, яку вивчає наука кримінологія.

Розглянуто підходи вчених щодо розуміння причин і умов вчинення кримінальних правопорушень. Представлено у систематизованому вигляді причини, які обумовлюють вчинення злочинних посягань на статево свободу та статево недоторканість неповнолітніх і малолітніх.

Зауважено, що у Кримінально-процесуальному кодексі України від 1960 року існувала норма, яка регулювала профілактичну діяльність слідчих, дізнавачів та прокурорів, проте у чинному Кримінальному процесуальному кодексі України вона відсутня.

Автором наголошено на регламентації у КПК України системи профілактичних заходів, які мають вживати органи досудового розслідування.

Звернена увага на застосування тактичної операції «Профілактика» під час розслідування кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості дітей.

Проаналізовано найбільш поширені слідчі (розшукові) дії (огляд місця події, допит, обшук, освідчення, судові експертизи), які можуть сприяти виявленню та усуненню обставин, що сприяли вчиненню кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості малолітніх та неповнолітніх осіб.

Обґрунтовано, що роль профілактичної діяльності у структурі криміналістичної методики розслідування кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості дітей полягає в тому, що криміналістична профілактика таких кримінальних правопорушень проявляється у динаміці роботи правоохоронних органів у межах кримінального провадження. За результатами дослідження надано перелік профілактичних заходів, які може провести слідчий під час розслідування досліджуваних кримінальних правопорушень щодо дітей.

Ключові слова: криміналістична профілактика, дитина, кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості, слідчий, слідчі (розшукові) дії.

The article is devoted to the study of preventive activities in the structure of forensic methods of investigation of criminal offenses against sexual freedom and sexual integrity of children. The paper draws attention to the difference between forensic prevention and prevention, which is studied by the science of criminology.

The approaches of scientists to understand the causes and conditions of criminal offenses are considered. The reasons that determine the commission of criminal encroachments on sexual freedom and sexual integrity of minors and juveniles are presented in a systematic way.

It is noted that in the Criminal Procedure Code of Ukraine from 1960 there was a rule governing the preventive activities of investigators, investigators and prosecutors, but in the current Criminal Procedure Code of Ukraine it is absent.

The author emphasizes the regulation in the CPC of Ukraine of the system of preventive measures to be taken by pre-trial investigation bodies.

Attention is drawn to the use of the tactical operation "Prevention" in the investigation of criminal offenses against sexual freedom and sexual integrity of children.

The most common investigative (search) actions (scene inspection, interrogation, search, examination, forensic examinations) are analyzed, which can help identify and eliminate the circumstances that contributed to the commission of criminal offenses against sexual freedom and sexual integrity of minors.

It is substantiated that the role of preventive activities in the structure of forensic methods of investigating criminal offenses against sexual freedom and sexual integrity of children is that forensic prevention of such criminal offenses is manifested in the dynamics of law enforcement agencies in criminal proceedings. According to the results of the study, a list of preventive measures that can be carried out by the investigator during the investigation of the investigated criminal offenses against children.

Key words: forensic prevention, child, criminal offenses against sexual freedom and sexual integrity, investigator, investigative (search) actions.

Постановка проблеми. Діяльність правоохоронних органів нашої держави, в першу чергу, спрямована на забезпечення безпеки кожної людини. Проте, загальновідомо, що пересічні громадяни нашої держави під змістом цієї функції розуміють встановлення винного у кожній справі та забезпечення притягнення його до відповідальності. Водночас у ст. 2 КПК України визначено, що «завданнями кримінального провадження є захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень...» [1]. Вказане свідчить про те, що це є першочерговою функцією держави в особі її правоохоронних органів. Проте суть такого захисту, в першу чергу, полягає у недопущенні злочинного посягання на людину, тобто попередження кримінальних правопорушень, що і є в широкому розумінні профілактикою.

У межах нашого дослідження було проведено анкетування 220 слідчих Національної поліції України, з яких 99,1 % вважають потребою держави проводити профілактичну діяльність кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості дітей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням криміналістичної профілактики займалися такі вчені: А. Ф. Волобуєв, І. І. Карпець, Г. А. Матусовський, А. В. Форостяний, В. М. Шевчук, В. П. Шибіко, В. М. Юрчишин, М. П. Яблоков та інші. Проте вивчення профілактичної діяльності у структурі криміналістичної методики розслідування кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості дітей не проводилося.

Метою цієї статті є визначення ролі профілактичної діяльності у структурі криміналістичної методики розслідування кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості дітей.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відповідно до тлумачного словника української мови «профілактика – система заходів, спрямованих на запобігання виникненню й поширенню якихось негативних процесів (хвороби, злочинності тощо) [2, с. 541].

Питання теорії профілактики злочинності завжди привертають увагу вчених і практиків, системна розробка наукових засад діяльності щодо її попередження на всіх напрямках і рівнях різними державними інституціями, а також як вжиття заходів і засобів планомірного впливу на причини та умови такої з метою поступової її нейтралізації досліджується кримінологією [3, с. 66]. Однак, кримінологія акцентує увагу на профілактику злочинності як явище, визначає теоретико-методологічні засади профілактичної діяльності. Власне розробкою практичного інструментарію профілактичної діяльності слідчого, прокурора, експерта, судді – займається криміналістика.

Криміналістична профілактика є складовим елементом у структурі криміналістичної методики розслідування кримінальних правопорушень. Грунтуючись на положеннях загальної теорії криміналістики, використовуючи дані інших розділів криміналістики, вона пропонує свій інструментарій профілактичної діяльності, який об'єднує кримінальні процесуальні та криміналістичні засоби, заходи і прийоми.

Тому на сьогодні більшість криміналістів профілактичну діяльність як один із елементів відносять до структури криміналістичної методики розслідування кримінальних правопорушень [4, с. 576; 5, с. 188], що є виправданим.

Загальноприйнято, що фактори, які породжують злочинність називають детермінантами. Це зумовлює те, що коли розглядають поняття детермінант злочинності, через призму філософського вчення про причиновість, то поряд із поняттям причини, яка обумовлює певний наслідок, неодмінно наявне поняття умови, яка цього наслідку не активізує, але сприяє причині «виконати свою справу» [6, с. 59].

Криміналістична профілактика як частина загальної юридичної профілактики пов'язана з виявленням причин і умов, що сприяють вчиненню кримінальних правопорушень, об'єктів криміналістичного впливу, а також із застосуванням специфічних профілактичних засобів, що ускладнюють вчинення нових злочинів, і із запобіганням чи припиненням злочинної діяльності конкретних осіб [7, с. 156].

Причини та умови злочинності охоплюються процесом детермінації, за якого фактори, котрі сприяють виникненню злочинності, називаються криміногенними, а фактори, які протидіють виникненню злочинності, – антикриміногенними. З огляду на це, між причинами і умовами існує тісний взаємозв'язок, який проявляється у тому, що умови самі собою не можуть породжувати кримінальні правопорушення і злочинність, однак без них причини не можуть ані сформуватися, ані реалізуватися. Причини зумовлюють злочинність, умови – сприяють дії причини. Тому під умовами злочинності необхідно розуміти такий комплекс явищ, що самостійно не здатний породжувати злочинність як наслідок, але, співіснуючи поряд із причинами, він сприяє їм, полегшує їх формування і подальшу реалізацію [8, с. 75].

Доцільно зауважити, що відповідно до Кримінально-процесуального кодексу України від 1960 року, що втратив чинність, на органів дізнання, слідчих та прокурорів під час проведення дізнання, досудового слідства та судового розгляду кримінального провадження покладався обов'язок виявляти причини і умови, які сприяли вчиненню злочинів

(ст. 23). Окрім цього перелічені органи, встановивши причини і умови, що сприяли вчиненню злочину повинні були внести у відповідний державний орган, громадську організацію або посадовій особі подання про вжиття заходів для усунення цих причин і умов (ст. 23-1 Кримінально-процесуального кодексу України від 1960 року). Водночас згідно з ст. 64 Кримінально-процесуального кодексу України від 1960 року причини та умови, які сприяли вчиненню злочину не підлягали доказуванню в кримінальній справі [9].

Чинний КПК України такий обов'язок для уповноважених осіб, що проводять досудове розслідування та підтримують державне обвинувачення в суді, не передбачає.

На сьогодні у науці склалися протилежні думки з приводу передбачення у КПК України норм, які урегулюватимуть питання застосування конкретних профілактичних заходів в ході розслідування.

На наш погляд, дійсно, з огляду на завдання КПК України та КК України, які направлені на попередження та запобігання кримінальним правопорушенням, у КПК України слід передбачити функцію профілактичної діяльності для уповноважених осіб, які проводять досудове розслідування та дізнання, а також підтримують державне обвинувачення в суді. Проте недоцільно передбачати «встановлення причин та умов, які сприяли вчиненню кримінального правопорушення» у ст. 91 КПК України, як однієї з обставини, яка повинна підлягати доказуванню у кримінальному провадженні. Оскільки, це зобов'язуватиме, в першу чергу, органи досудового розслідування та дізнання не лише виявити та встановити такі причини і умови, а і доказати їх, що не завжди є можливим, зважаючи на певну категорію кримінальних правопорушень чи окремих способів їх вчинення. В подальшому не встановлення цих причин та умов може бути приводом як для затягування розслідування, так і винесення виправдального вироку судом через їх недоведеність, незважаючи на інші елементи обставин, які були доведені.

Тому ми підтримуємо позицію С. М. Смокова та А. А. Десятника, які вважають, що причини та умови, які сприяли вчиненню кримінальних правопорушень повинні підлягати лише виявленню і встановленню за посередництвом доказів у можливих межах. Також заслуговують на увагу їх зміни у КПК України задля урегулювання цього питання [10, с. 115–117].

На думку В. М. Шевчука, криміналістична методика на відміну від кримінології, вивчає не загальну концепцію попередження злочинності, а головним чином закономірності організації та проведення профілактичної діяльності слідчого при розкритті та розслідуванні окремих видів кримінальних правопорушень [11, с. 178].

На нашу думку, недоцільно зводити профілактичну діяльність, як таку, яку може проводити лише слідчий у кримінальному провадженні, ніби тільки він уповноважений розслідувати кримінальні правопорушення. Адже відповідно до ст. 36, 38, 40, 40-1, 41 КПК України проводять розслідування уповноважені: слідчий, детектив, дізнавач (основна функція), а також і прокурор та оперативні співробітники (додаткова функція). Це свідчить про те, що вони теж можуть проводити профілактичну діяльність в ході розслідування кримінальних правопорушень.

Без допомоги науки кримінології, ми не зможемо в повній мірі розкрити профілактичну діяльність у структурі криміналістичної методики розслідування кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості дітей. Тому зазначимо причини та умови, які сприяють вчиненню цих кримінальних правопорушень.

Вчені М. Д. Денисовський та І. А. Федчак проаналізувавши різні дослідження науковців, які вивчали питання кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості, узагальнили причини, що

обумовлюють вчинення злочинних посягань на статеву свободу та статеву недоторканість неповнолітніх і малолітніх:

1) вчинення статевих кримінальних правопорушень щодо дітей пов'язано з недоліками в моральному вихованні (належна увага вихованню культури поведінки і відносин, боротьбі з проявами грубості, цинізму, з поширенням пияцтва та інших негативних традицій проведення вільного часу);

2) специфічну роль виконують приклади розкутої сексуальної поведінки (наприклад, статеві акти у присутності дітей; безладне статеве життя), поширення цинічних поглядів на жінку і стосунки статей;

3) розбещувальний вплив старших та бездоглядність підлітків у період статевого дозрівання;

4) поширення уявлень про «абсолютну статеву свободу» як нібито атрибут сучасної молоді (крайній індивідуалізм, прагнення задовольнити свої вузькогоспичні інтереси, уявлення деяких чоловіків про себе як про тих, що мають мало не від природи переваги над жінками, розгляд стосунків між статями як суто фізіологічний акт);

5) споживання спиртних напоїв, його вплив на сферу статевої відносин;

6) сугестивність, наслідування, цікавість, хвастощі, прагнення показати себе дорослим перед товаришами;

7) легковажна поведінка потерпілих від статевих кримінальних правопорушень, що створює у злочинців думку про «природність» їхніх домагань інтимної близькості або що зумовила сприятливу ситуацію для реалізації цих домагань тощо [12, с. 76–77].

Безумовно, вказані причини не є вичерпними, проте вони є найбільш поширеними, що і допомогло представленим науковцям їх узагальнити.

Зауважимо, так як кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості дітей у всіх випадках передбачає розслідування саме слідчим, то звернемо увагу на його профілактичну діяльність у цьому напрямі.

Під час розслідування відповідної категорії кримінальних правопорушень вчинених щодо дітей, слідчий складає план розслідування окремого кримінального правопорушення за фактом якого відкрито кримінальне провадження. Під час його розроблення одним із пунктів варто передбачати і виявлення причин та умов вчинення кримінального правопорушення (за можливості, якщо вони є очевидними), а також перелік вжиття профілактичних заходів.

Профілактична діяльність слідчого розпочинається з моменту виявлення ним готування до вчинення кримінального правопорушення або ж після його вчинення. На цьому етапі слідчий розпочинає встановлення всіх обставин, що передували вчиненню кримінального правопорушення, і тих, які виникли в момент його вчинення, механізму здійснення діяння, виявлення осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, та інших учасників і встановлення взаємозв'язку між ними [13, с. 142–143].

Досліджуючи вказане питання, ми запропонували слідчим надати відповідь щодо вжиття ними профілактичних заходів під час проведення досудового розслідування за фактом вказаних кримінальних правопорушень. Так, 25,5 % з опитаних, відповіли, що вони вживають профілактичних заходів в ході розслідування. Інші 74,5 % не вживають таких профілактичних заходів, через брак часу (у зв'язку з значною кількістю або складністю кримінальних проваджень) – 63,4 % опитаних; відсутність такого обов'язку відповідно до норм КПК України – 23,8 %; відсутність методичних рекомендацій щодо чітких дій слідчого під час проведення профілактичної діяльності в ході досудового розслідування – 4,9 %; нерозуміння того, які профілактичні заходи уповноважений провести слідчий – 5,5 %; відсутність потреби в таких заходах – 2,4 %. Такі

дані вкотре актуалізують необхідність окреслення системи профілактичних заходів, що проводять слідчі в сучасних умовах.

Варто погодитись з тим, що під час формування характеристики особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, слідчий вживає заходів для встановлення стану фізичного та психічного здоров'я; освітнього рівня та морально-психологічних якостей; сімейно-побутових умов, способу життя; поведінки на роботі, в освітньому закладі, сім'ї; зв'язки зі злочинним середовищем; негативні звички та схильності (уживання алкогольних напоїв, наркотиків, аморальна поведінка) [13, с. 143].

Встановивши таку інформацію він може передавати її органам превенції Національної поліції України. Доцільно зазначити, що: управління груп реагування патрульної поліції, управління офіцерів поліції, управління ювенальної превенції найчастіше працюють з населенням, які і повинні проводити ті профілактичні заходи, які будуть запобігати причинам і умовам, які посприяли вчиненню кримінальних правопорушень, що були виявлені в ході досудового розслідування слідчим.

Доцільно зауважити, що подібного роду інформування слідчим органів превенції щодо виявлених причин та умов, які сприяли вчиненню статевих кримінальних правопорушень щодо дітей, а також необхідність проведення певних профілактичних заходів, на сьогодні «прямо» не зобов'язує на законодавчому рівні. Такі інформування не є процесуальними у межах кримінального провадження. Тому така його діяльність є зазвичай винятком та особистою ініціативою.

Окрім вищевказаного слідчий може отримати й перевірити необхідну інформацію про обставини, що сприяли виникненню злочинного наміру на вчинення кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості дітей, під час проведення слідчих (розшукових) дій (оглядів, обшуків, допитів, слідчого експерименту, призначення експертиз). Також такі обставини можна виявити під час аналізу інформації, отриманої внаслідок проведення оперативно-розшукових заходів (опитувань, візуального спостереження, ознайомлення з обстановкою на місці вчинення вказаного кримінального правопорушення або під час обстеження території оперативними працівниками, в тому числі і за дорученням слідчого).

Заслужовують на увагу позиції вчених, які стверджують, що ефективне ведення профілактичної діяльності за фактом вчинення кримінальних правопорушень, в тому числі і проти статевої свободи та статевої недоторканості дітей, сприяє проведенню тактичної операції «Профілактика».

А. В. Дулов зауважує, що встановити обставини, які сприяли вчиненню кримінального правопорушення, допомагає проведення не окремих розрізнених слідчих (розшукових) дій, а реалізація тактичної операції «Профілактика», адже: а) профілактична діяльність – елемент розслідування будь-якого кримінального провадження (вирішення самостійного завдання, що визначає спрямованість використання слідчим тактичних засобів); б) для вирішення такого завдання слідчий мусить провести комплекс слідчих (розшукових) та інших дій, активно залучаючи оперативних працівників, представників інспекцій, ревізійних служб, громадських організацій, спрямовуючи при цьому їх на виявлення причин та умов, що сприяли вчиненню кримінального правопорушення; в) для вирішення поставленої мети всі дії слідчого та інших осіб доцільно здійснювати за єдиним планом [14, с. 145–146]. Після чого науковець доповнив, що метою таких тактичних операцій є забезпечення системного збору інформації, яка знаходиться в різних місцях, але стосується одного явища, об'єкта, побудова загальної системи знань про одне явище, об'єкт. Враховуючи цю загальну мету застосовуються тактичні засоби, що забезпечують фіксацію і дослідження об'єктів, процесів, їх відображень, встановлення

зв'язків між об'єктами, процесами, між ними і їх слідами, що дають змогу перевірити якість, надійність джерела одержання інформації, достовірність самої інформації. Наявність загальної мети і об'єднує в одну тактичну операцію всю сукупність слідчих (розшукових), оперативно-розшукових, превентивних, ревізійних та інших дій, під час проведення яких встановлюється частина інформації, яка необхідна для вирішення окремого тактичного завдання [15, с. 436–437].

З огляду на вищевикладене, тактична операція «Профілактика» під час розслідування кримінальних проваджень за фактом вчинення кримінального правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості дітей включає в себе певну систему слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, оперативно-розшукових заходів, а також інших превентивних дій, що направлені на вирішення тактичного завдання під час розслідування, а саме виявлення та усунення тих обставин, що сприяли вчиненню вказаних кримінальних правопорушень проти малолітніх та неповнолітніх осіб.

Фактично, у кожному окремому випадку вчинення вказаного кримінального правопорушення щодо дитини, залежно від ситуації, тактична операція «Профілактика» може включати як різні слідчі (розшукові) дії, процесуальні дії, інші заходи, так і різну черговість їх проведення. Звернемо увагу на найбільш універсальні слідчі (розшукові) та процесуальні дії, які можуть сприяти виявленню та усуненню визначених обставин у відповідній категорії кримінальних правопорушень.

У вказаній категорії кримінальних правопорушень така слідча (розшукова) дія завжди має місце. За ситуації, коли звалтування дитини вчинено невідомим їй злочинцем у приміщенні чи місцевості проводиться огляд місця події. В ході цієї процесуальної дії можуть бути виявлені матеріальні сліди, а окремо огляд технічних засобів потерпілої чи в подальшому злочинця електронні (цифрові) сліди.

Проводячи огляд місця події слідчий звертає увагу не лише на сліди кримінального правопорушення, а і місце його вчинення, яке може характеризуватися відсутністю людей у ньому в певну пору доби, віддаленістю від житлової зони, об'єктами, що прикривають візуальний огляд такого місця, навіть на невеликій дистанції (зелені насадження, покинуті та недобудовані будинки) тощо. Зважаючи на це він може надати запит інформаційного характеру дільничним офіцерам поліції про звернення особливої уваги на такі ділянки місцевості, працівникам ювенальної превенції, службам у справах дітей, службам та центрам соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді з метою проведення профілактичних бесід з дітьми у закладах освіти з метою уникнення відвідування подібного роду місць.

За ситуації вчинення вказаного кримінального правопорушення щодо дитини близькою їй особою, часто проводиться огляд приміщень квартир чи приватних будинків їх проживання. Більшість випадків вчинення таких кримінальних правопорушень відбувається вітчимами щодо малолітніх та неповнолітніх дітей їх співмешканок. Слідчий також може проінформувати дільничного офіцера поліції на належне ведення профілактичного обліку тих вітчимів, які звільнені з місць позбавлення волі, а також проведення виступів перед населенням з метою проведення профілактичних бесід з ними своєї зони обслуговування (особливо батьків, вчителів), щоб вони звертали увагу на зміну поведінки дитини та вчасно реагували на такі факти з метою запобігання тяжчим наслідкам тощо.

Трапляються і випадки, коли неповнолітню особу можуть звалтувати біля чи в нічному клубі [16]. В ході розслідування слідчий може направити певним органам (виконавчим комітетам сільських, селищних та міських рад, дільничному офіцеру поліції, працівникам Департаменту боротьби з кіберзлочинністю і торгівлею людьми і їх структурним підрозділам тощо) відповідні запити

в яких визначатиметься інформація про підвищений ризик вчинення там кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості, режим роботи таких закладів, що не відповідає вимогам відомчих правових актів органів місцевого самоврядування, нехтування правилами допуску до таких закладів малолітніх та неповнолітніх осіб тощо.

Суттєву інформацію про обставини, що сприяли вчиненню кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості дітей можна отримати під час допиту. Така слідча (розшукова) дія забезпечує не лише доказування обставин кримінального правопорушення, а й виконує, хоч і не безпосередньо, профілактичні завдання. Так, саме під час допиту можна отримати дані про обставини, які сприяли вчиненню кримінального правопорушення, а також під час допиту можна реалізувати виховні функції щодо позитивного впливу на допитуваного. Зважаючи на це, до одного із завдань допиту можна віднести встановлення причин й умов вчинення кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості дітей.

Проводячи допит свідків та підозрюваних слідчий аналізує їх особистість (погляди на певні ситуації (події), поведінку тощо). Під час проведення цієї слідчої (розшукової) дії можна встановити не тільки конкретні обставини, що сприяли вчиненню розглядуваних кримінальних правопорушень, а і в більшості випадків визначити, як вони сприяють учиненню нових кримінальних правопорушень.

В ході допиту підозрюваного необхідно з'ясувати обставини виникнення і становлення в нього наміру вчинити таке кримінальне правопорушення щодо дитини, а також мотив кримінального правопорушення. Варто детально встановити обставини, що допомогли йому здійснити злочинну діяльність, джерело інформації про ці обставини. Особливо це важливо в розслідуванні такої категорії кримінальних правопорушень за участю інших осіб (знайомих чи близьких потерпілій дитині).

Допитуючи потерпілу дитину із психологом, слідчий також повинен з'ясувати причини та умови, які сприяли вчиненню такого кримінального правопорушення, встановлюючи логічний зв'язок між наявною та отримуваною інформацією від дитини та в подальшому формуючи слідчі версії. Під час такого допиту слідчий може звернутися за роз'ясненням до психолога, який може співставити йому висловлену інформацію дитини з її невербальною інформацією. Трапляються випадки, коли слідчий під час такого допиту може виявити віктимну поведінку неповнолітньої потерпілої, в такому разі рекомендується провести профілактичні бесіди з її батьками з метою запобігання подальшим кримінальним правопорушенням щодо неї.

Проводячи обшук слідчий виявляє одяг злочинця в якому він був під час вчинення звалтування, засоби, за допомогою яких було вчинено статевий акт неприродним способом, технічні засоби за допомогою яких він спілкувався з неповнолітнім чи малолітнім потерпілим (переписки інтимного характеру, інтимні фото, порнографічні відео матеріали) тощо. Інформація, що вилучена з технічних засобів злочинця може слугувати в подальшому для вчинення профілактичних заходів слідчим. Зокрема, така інформація може свідчити про відповідні веб-сайти, які можуть відвідувати потенційні злочинці, а також діти з якими має бути проведена профілактична бесіда із спеціалістами.

В ході розслідування такої категорії кримінальних правопорушень майже у всіх випадках проводиться освідування дитини. За допомогою цієї слідчої (розшукової) дії можна виявити біологічні зразки злочинця, а також тілесні ушкодження на її тілі. Проведення профілактичних бесід з батьками, вчителями та іншими особами, які працюють із дітьми про характерні видимі сліди на тілі дитини,

можуть допомогти вчасно встановити факт злочинного посягання на її статеву свободу та статеву недоторканість і запобігти іншим подібним фактам.

Окреме, не менш важливе місце, під час розслідування кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості дитини, посідає проведення судових експертиз. Слідчий під час призначення певних експертиз у таких кримінальних провадженнях повинен враховувати і можливості експерта встановити дані, які можуть сприяти з'ясуванню причин та умов вчинення кримінального правопорушення, розробки пропозицій задля їх усунення. Наприклад, проведення різного роду психологічних експертиз з потерпілою дитиною може показати її віктимну поведінку у суспільстві, а із злочинцем встановити у нього психічні розлади, через які його потрібно ізолювати від суспільства. Попередні висновки в ході розслідування можуть надавати і спеціалісти (психологи, фахівці із комунікації тощо). Тому експерти та спеціалісти теж можуть бути суб'єктами профілактичної діяльності в ході розслідування кримінального провадження.

Висновки. Отже, криміналістична профілактика кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості дітей має свої особливості та є відмінною від профілактики кримінальних правопорушень, яку вивчає наука криминологія.

Роль профілактичної діяльності у структурі криміналістичної методики розслідування кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості дітей полягає в тому, що криміналістична профілактика таких кримінальних правопорушень проявляється у динаміці роботи правоохоронних органів у межах криміналь-

ного провадження. Слідчий в ході розслідування факту кримінального правопорушення з категорії проти статевої свободи та статевої недоторканості дитини зобов'язаний проводити профілактичну діяльність, про що свідчить ст. 2 КПК України. Таку діяльність він проводить як під час здійснення слідчих (розшукових) дій, так і інших процесуальних дій та заходів, що сприяють встановленню причин і умов вчинення подібного роду кримінальних правопорушень щодо дітей, які сприятимуть в подальшому розробленню конкретних профілактичних заходів як зі сторони слідчого, так і інших правоохоронних, державних органів влади, місцевого самоврядування та громадських організацій.

Таким чином, до основних профілактичних заходів, які проводить слідчий під час розслідування кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості дітей, належать: збір шляхом проведення слідчих (розшукових) і процесуальних дій та передача відомостей про осіб, які схильні вчиняти це кримінальне правопорушення, у відповідні органи (підрозділам ювенальної превенції, дільничному офіцеру поліції, психіатричним чи наркологічним диспансерам, службам у справах дітей, службам та центрам соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді тощо) чи громадські організації; проведення профілактичних занять у закладах всіх рівнів освіти; організація та проведення профілактичних бесід, роз'яснювальної роботи самостійно або ж спільно з психологами, фахівцями з комунікації, працівниками ювенальної превенції, дільничними офіцерами поліції, іншими підрозділами органів Національної поліції України, органами місцевого самоврядування, громадськими організаціями із захисту дітей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
2. Новий тлумачний словник сучасної української мови / уклад.: І. О. Радченко, О. М. Орлова. Київ : Голяк В. М., 2010. 768 с.
3. Борідько О. А. Соціальні засади криміналістичної профілактики. *Бюлетень з обміну досвідом роботи*. № 140. Київ, 2002. С. 66–68.
4. Криміналістика : підручник / В. В. Пясковський, Ю. М. Черноус, А. В. Самодін та ін. ; за заг. ред. В. В. Пясковського / 2-ге вид., переробл. і доповн. Київ : Право, 2020. 752 с.
5. Настільна книга слідчого / [М. І. Панов, В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова та ін. Київ : Ін Юре, 2003. 720 с.
6. Петрушенко В. Л. Філософія : навч. посібник. 2-е вид., випр. і доп. К. : Каравела, 2002. 544 с.
7. Сіренко О. В. Теоретичні питання криміналістичної профілактики. *Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право)*. № 4 (63). 2013. С. 155–160.
8. Сутність та профілактика злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості неповнолітніх і малолітніх : посібник / М. Д. Денисовський, І. А. Федчак. Львів, Тернопіль : ЛьвДУВС, 2018. 132 с.
9. Кримінально-процесуальний кодекс УРСР (України) : Закон УРСР від 28 груд. 1960 р. № 1001-05. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1001-05#Text>.
10. Смоков С. М., Десятник А. А. Окремі питання запровадження профілактичної діяльності під час досудового розслідування. *Вісник кримінального судочинства*. № 1. 2015. С. 111–118.
11. Криміналістична профілактика злочинів та її роль у побудові методики розслідування: дискусійні проблеми. *Вісник Академії правових наук України*. № 2 (29). Харків: Право, 2002. С. 173–180.
12. Денисовський М. Д., Федчак І. А. Сутність та профілактика злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості неповнолітніх і малолітніх : посібник. Львів, Тернопіль : ЛьвДУВС, 2018. 132 с.
13. Синовська Т. І. Криміналістична методика розслідування жорстокого поводження з тваринами : дис. ... д-ра філос. : 12.00.09. Київ, 2021. 258 с.
14. Дулов, А. В. Основы расследования преступлений, совершенных должностными лицами. Минск : Университетское, 1985. 168 с.
15. Дулов А. В. Види тактических операций. Криминалистика : учебник. Москва, 2001. С. 436–447.
16. Рішення Новоград-Волинського міськрайонного суду Житомирської області від 15 лют. 2021 р., судова справа № 285/1047/17. *Vsudi Pro*. URL: <https://vkursi.pro/vsudi/decision/94824941>.